

Könyvtárépítési tendenciák a német egyetemi könyvtárakban

Az 1960-as évek óta tudatos stratégia érvényesül az egyetemi könyvtárak építése terén. A bielefeldi, a konstanzi, a freiburgi, a heidelbergi és a göttingeni épületek pozitív és negatív tapasztalatai. Milyen legyen a jó egyetemi könyvtár épülete?

A göttingeni egyetem könyvtára évek óta szoros kapcsolatban áll a magyar kultúrával. Egyrészt az egyetemen már a század elején megszerveződött a finnugor tanszék, amely a mai napig prosperál, másrészt a könyvtár a Német Tudományos Tanács megbízásából teljességre törekedve gyűjti a Magyarországon megjelent, valamint a magyar témájú műveket. Így elmondhatom, hogy könyvtáram bizonyos szempontból magyar könyvtár is.

Németországban a könyvtárépítés régóta vita tárgya, s különösen megélnékült a szempontok, nézetek összevetése az utóbbi pár évben, az egyesítés óta.

Elmondhatjuk, hogy Németországban tudatos a könyvtártervezési és -építési stratégia az 1960-as évek óta. Abból a felismerésből indultunk ki, hogy az általános műveltséget magasabb szintre kell emelni, ha a gazdaság gyors fejlődésével lépést akarunk tartani. A „szputnyiksokk” után a nyugati országok arra törekuszenek, hogy a fiatal generációkat alaposabb és intenzívebb képzésben részesítsék. Ehhez természetesen több egyetemre, és gazdag szakirodalommal és tájékoztatóeszközökkel jól felszerelt könyvtárakra van szükség.

Bielefeldben komoly könyvtári szakmai viták folytak a könyvtár struktúrájáról, amelyet az építésszeknek sikerült szellemesen megoldaniuk. A könyvtárosok szerint nem volt indokolt egy nagy, központi könyvtár építése, ehelyett nagyobb, az oktatási egységekhez kapcsolódó szakkönyvtárak (kari jellegű könyvtárak) létrehozása látszott célszerűbbnek. A szakma azonban mindenképpen indokoltnak tartotta egy központi adminisztrációs egység létrehozását, amely minden ügyviteli feladatot egy helyen végezne el. A számítógépes hálózat segítségével sikerült megteremteni az egységes könyvtári rendszert, és az egyetem teljes könyvtárányát gépi katalógusban rögzíteni.

A több, egymástól független szakkönyvtár elhelyezésére jó megoldást kellett találni, ami nem kényszeríti arra a könyvtár használót, hogy egy-egy könyvért az egyetem egyik sarkából a másikba

fussanak. Nem is szólva a gazdaságos üzemeltetés szempontjának érvényesítéséről (pl. az ellenőrzési pontok számának csökkentése).

Az építésszek ragyogó ötlete alapján született meg a könyvtári komplexum terve, amely *csillagszerűen* foglalja magában a szakkönyvtárakat, és a hozzájuk kapcsolódó oktatási egységeket. Az egész egyetem egy nagy csarnok köré szerveződik, amelyhez csatlakoznak a különböző tudományterületek gyűjteményei.

A könyvtár lényegének megfelelően a tervezők minden szakrészleget az első emeleten helyeztek el, csatlakozva egymáshoz, így az egyikből a másikba szabadon át lehet menni, az átjárhatóság biztosítva van. Ezzel az elrendezéssel megoldódott az ellenőrzés kérdése is, hiszen esténként elég csak a főbejáratot nyitva tartani, s a két könyvtári szárnyon egy-egy ellenőrző pontot üzemeltetni.

A tervezés azért példaértékű, mert egy ügyes építészeti megoldással a decentralizált könyvtár koncepciójából valójában egy nagy központi könyvtár keletkezett, sok szakolvasóteremmel.

A bielefeldi könyvtár tervezésének és megvalósításának tapasztalatait modellnek tekinthetjük az új egyetemi könyvtár építéséhez. A szempontokat a következőkben foglalhatjuk össze:

- Egy egyetem tervezésénél a könyvtárnak központi szerepet kell kapnia, az oktatási egységeknek a könyvtár köré kell csoportosulniuk.
- A könyvtár állományának legnagyobb részét szabadpolcos elrendezésben kell az olvasók rendelkezésére bocsátani.
- Az állománygyarapítás politikájában és a beszerzett irodalom kiválasztásában az oktatói közösség képviselőinek részt kell venniük.

Ezeket az elveket alkalmazták a *Konstanzi Egyetemen*, valamint *Nordrhein-Westfalen* és *Wuppertal* főiskoláin.

A könyvtárosok által kialakított ajánlások jól beleillettek az építésszek koncepciójába, akik a hatvanas évektől kezdve előszeretettel terveztek olyan épületeket, amelyek azonos felépítésűek,

tehát szabványos szerkezetűek voltak. Legfontosabb jellemzőik:

- minden funkció mindig a megfelelő felületre kerül;
- a könyvek, olvasók és könyvtárosok elhelyezésére olyan helyiségeket kell kialakítani, amelyeknél nagy a földem teherbírása, a terek teljesen klimatizáltak, műszakilag megfelelően berendezettek.

Ennek az építési módnak az előnyei eléggé kézzelfoghatóak: egyrészt a teljesen egyforma épületrészek előállítása lehetővé tette a tömeggyártást, másrészt a teljesen flexibilis épületek lehetővé tették a gyors változtatást, vagyis az álmány gyors mozgását, és az egész épület átrendezését.

Könyvtárilag nagyon jól sikerült, de építéstechnikai szempontból kérdéses példa lehet a *Freiburgi Egyetemi Könyvtár*. Ebben az esetben egy régi alapítású egyetemi könyvtárról van szó. A teljesen flexibilis épületben a könyveket egy föld alatti raktárban helyezték el. Az utolsó húsz év irodalma szabadpolcra került. Az igazgatási osztály a sűrűn látogatott központi olvasóterem és a kisebb szakkönyvtári részek között kapott helyet. A könyvtár napi olvasóforgalma szinte állandóan ezer fölött van. A színvonalas technikával felszerelt könyvtár működtetési költségei viszont néha meghaladják az álmánybeszerzésre fordított összeget.

Az olajválság óta a német egyetemi könyvtárakban csökkenteni kellett a működtetés költségeit (energiafelhasználás, világítás stb.). Ez azt jelentette, hogy nem lehetett az eddig érvényes technológiai követelményekhez ragaszkodni.

Az energiatakarékosság elvei szerint az energiafelhasználás (klimatizáció és világítás) egy része megtakarítható. Az új követelményeket először a *Kasseli Főiskola* könyvtárának tervezése alkalmából vitatták meg. A tervezők a következő szempontokat próbálták megvalósítani:

- erősebb természetes világítás alkalmazása;
- lehetőség szerint lemondani a teljes klimatizálásról;
- a könyvvállomány nagyobb részét zárt raktárban elhelyezni.

A régi könyvtárak modernizálására és az új szemléletmód érvényesítésére igen jó példa a *Heidelbergi Egyetemi Könyvtár* átalakítása. A rekonstrukció több mint egy évtizede alatt folyamatos volt a szolgáltatás, még akkor is, amikor a könyvek százai átmeneti, külső raktárakban voltak elhelyezve. A munka 1991 őszén fejeződött be az új mélyraktár használatbavételével.

A Heidelberg központjában álló könyvtár 1905-ben épült *Durm* építész tervei szerint, eklektikus stílusban. Az épületet már az 1950-es években átépítették, majd 1970-ben újabb rekonstrukcióra került sor a következők szerint:

- az eddig zárt raktárszinteket részben szabadpolcos olvasótermékké alakították át, részben megnyitották az olvasók számára;
- új területeket létesítettek a katalógusok számára;
- legendő új munkaszobát létesítettek a könyvtári munkafolyamatok számára;
- felújították a teljes épületgépészeti technikát, beleértve az értékes kéziratok különleges védelmét is;
- a könyvtári üzemet és igazgatást számítógépesítették;
- az eredeti épület értékes, szecessziós dekorációs elemeit felújították, esetenként újból legyártatták régi fényképek alapján;
- új mélyraktárt építettek a szomszédos oktatási épület udvara alatt.

Az olvasó és a könyvtárlátogató számára a legnagyobb változást a fogadóter jelent, amelyet teljesen átalakítottak. Először is homorú formát adtak a belépőnek, hogy az olvasó barátságosabb környezetbe kerülhessen. Másrészt üvegajtóval zárták le a katalógusokhoz vezető részt, ami sokkal áttekinthetőbbé tette az információs részt. Az olvasót nem zárják el a könyvtár többi részétől, hanem éppen ellenkezőleg, a továbbhaladásra invitálják.

A teljesen új konstrukcióra a legjobb példa a *Göttingeni Egyetemi Könyvtár*. Ez jelenleg a legmodernebb könyvtárépület Németországban. Nyugodtan állíthatom, mert ezt az új épületet elődömtől, *H. Voghtól* vettem át. Ez az épület megfelel a posztmodern könyvtárépülettel szemben támasztott követelményeknek:

- három föld alatti szintet foglal el a zárt raktár, itt található a gépészeti, technikai egység is;
- körülbelül 500 000 kötet áll szabadpolcon az olvasók rendelkezésére a nagy, klimatizált olvasótermekben, amelyek természetes fényvel elég jól meg vannak világítva;
- a könyvtárosoknak olyan munkahelyiségeket alakítottak ki, amelyek az épület keleti és északi oldalán helyezkednek el, s ezért nem volt szükség klimatizálásukra.

Göttingenben azonban mindenképp a könyvtárgépésztől adódó technikai feltételek biztosítására törekedtek. Az elektromos vezetékek számára a későbbiekben is hozzáférhető huzalozási eljárást alkalmaztak (tojástartóra emlékeztető földemborítás). A még meglévő cédulakatalógusokat olyan asztalokra helyezték, amelyek a jövőben a számítógépek elhelyezésére is alkalmasak lesznek.

A könyvtári technológiában elért eredményekkel a dokumentumellátást szeretnék javítani. A város minden intézményének felajánlottuk a dokumentumok szolgáltatását faxon és – ahol lehetséges – e-mailen. A könyvtárban két szkennert álltunk fel, melyek az ARIEL program segítségével megvaló-

sítják az adatátvitelt. Ezzel a módszerrel a folyóiratok kölcsönzését a minimumra szorítottuk. A könyvtár tartalomjegyzék-szolgáltatást is vállal. Hálózatban működő CD-ROM adatbázisaink igen népszerűek.

Mindezek az új információs szolgáltatások bebizonyítják, hogy egy jól szervezett egyetemi könyvtár milyen fontos lehet a jövőben is anyaintézménye számára. A hagyományos és nem hagyományos forrásokból szolgáltatott információk egyaránt fontosak hallgatónak, oktatónak, kutatónak. Az irodalomhoz való közvetlen és közvetett hozzáférést jó könyvtáraknak kell biztosítaniuk. A jó könyvtár nemcsak a benne tárolt dokumentumok mennyiségétől függ, hanem az elhelyezés körülményeitől is, vagyis az épülettől.

Összefoglalásként a következőket ajánlom:

1. A szakirodalmat hatékonyan tárolni és szolgáltatni egy nagy központi könyvtár képes. Egy-egy kisebb szakterület irodalmát tárolhatja egy-egy kisebb könyvtár is, ha be lehet kapcsolni az integrált könyvtári rendszerbe.
2. Az irodalom jelentős részét szabadpolcon kell hozzáférhetővé tenni az olvasók számára. Ez különösen a hallgatók által használt tankönyvek, valamint a friss szakirodalomra vonatkozik.

3. A könyvtári állomány alapos feltárását és a könyvtári munkafolyamatokat egy jól adaptált integrált felhasználóbarát rendszerben kell megvalósítani.
4. A könyvtárnak minél több szolgáltatást kell nyújtania az egyetemi hálózaton keresztül (OPAC, tartalomjegyzék-szolgáltatás, CD-ROM adatbázisok, dokumentumszolgáltatás).
5. A könyvtárépület tervezésénél a működtetési költségek nagysága miatt már nem lehet a teljes flexibilitás elvét alkalmazni.
6. A kevésbé használt dokumentumokat föld alatti, jól klimatizált raktárakban célszerű elhelyezni.
7. A könyvtári munkahelyeket a számítógépes munkafolyamatokat figyelembe véve érdemes kialakítani.

Röviden: a jövő könyvtára legyen nyitott, hogy a felhasználó könnyen áttekinthesse. Könyvtáros és olvasó egyaránt jól érezze magát benne. A technika által nyújtott előnyök ötvöződjének az otthonossággal.

Fordította: Stráner Lajosné

SYSTEMS '95

1995. október 16-20-án lesz a *számítógépek, szoftverek és kommunikációs technológia 14. nemzetközi szakkonferenciája és kongresszusa* Münchenben.

A SYSTEMS '95 szervezői által kibocsátott sajtóanyagban a következő érdekességek találhatók.

Németországban 7 millió magánszemélynek van személyi számítógépe, s közülük minden ötödik CD-ROM-meghajtóval, minden hatodik online hozzáféréssel is rendelkezik.

A kiadók jelzése szerint a multimédia (kép, hang, szöveg, grafika) teljes lendülettel tör előre a PC-fronton. A vásáron a használatához szükséges hardverek és szoftverek új generációja is megjelenik. A jövő piacát ígéri a multimédia és az online szolgáltatások összekapcsolása. A multimédia professzionális alkalmazásának forgalma az 1994-es 450 millió márkáról 1995-re várhatóan 930 millióra emelkedik. (Ebből 111 millió jut a szoftverekre.) A trend további emelkedést ígér.

Európában 1994-ben több mint 11 millió PC-t adtak el. Egyre nagyobb részarányuk alkalmas a multimédia használatára is.

Minden területen rohamos fejlődés várható. A hálózati szolgáltatások a következő két évben 12,4-12,4%-kal nőnek: 1997-re Európában értékük eléri a 15,93 milliárd dollárt. A számítógépekre alapozott oktatás növekedési üteme jelenleg évi 30%-os. A szórakozási és bevásárlási célú hasznosítás (Fax-on-Demand, Voice-on-Demand, Video-on-Demand, Teleshopping) olyan gyorsan terjed, hogy nincs gondolkodási idejük azoknak, akik be akarnak szállni ebbe az üzletágba. Míg a hardver-karbantartás jelentőségében csökken, a szoftverek és szolgáltatások terén tapasztalhatók a legmagasabb növekedési mutatók.

A SYSTEMS '95-ön a Multimédia Város az Általános és speciális információs igényekhez igazodóan mutatja be az elkövetkező 12 hónapban várható új megoldásokat.

/SYSTEMS '95 sajtóközlemény, 6. sz. 1995. márc./

(P. I.)